

DAMN HOMER, ULYSSES, BLOOM AND ALL THE REST

James augustine Joyce (1882-1941) en de klassieken

Aanvankelijk wilde ik iets schrijven over de Ierse classicus John Pentland Mahaffy, maar besloot voorrang te geven aan Mahaffys landgenoot James Joyce, afgelopen februari een eeuw geleden geboren. Ja, ik weet dat het ook het Goethe-, Strawinsky-, Longfellow-, Rosetti, Darwin-, Garibaldi-, Haydn-, Woolf-, Carroll-, Manet-, Stephen-, Eiffel-, Bach-, Bracque- en Scott-jaar is.

Te Dublin genoot James Augustine Joyce een typisch Ierse jeugd: armoede, drank, regen, de kerk, seksuele frustratie en politieke agitatie. De Jezuïten zagen als eersten de buitengewone begaafdheid van deze knaap; Hij werd echter niet, zoals gehoopt, één van hen. Weggevlucht uit het gehate/beminde Ierland schreef Joyce te Italië, Zwitserland en Frankrijk een niet bijzonder omvangrijk, maar zeer doorwrocht oeuvre, dat hem tot één der invloedrijkste auteurs van de twintigste eeuw maakte; Misschien ook één van de beste, maar dat moet ieder maar voor zich uitmaken. Gevraagd naar de respectieve kwaliteiten van de *Odysses* en zijn *Ulysses*, schreef Joyce: 'as Homer has been dead about 3700 years we must wait till 5623 A.D. to answer it'. Het rekenwerk is dubieus, de boodschap heel verstandig.

Ulysses; dat klinkt veelbelovend, gezien de ondertitel van dit artikeltje. *Ulysses*, één der klassieken uit de wereldliteratuur: alom gekend en alom ongelezen. De inhoud van deze "roman" in een aantal zeer grove lijnen: de advertentie-acquisiteur Leopold Bloom en de student Stephen Dedalus zwerven door Dublin; hun beider belevenissen op 16 juni 1904 worden in detail beschreven. Uiteindelijk ontmoeten beide mannen elkaar. Blooms ontrouwe echtgenote Molly heeft, naar het schijnt, de gehele dag in bed doorgebracht, en niet alleen maar slapend. Meer dan 700 pagina's, in een staalkaart van stijlen, van keukenmeidenroman tot en met zeer experimenteel proza; in vrijwel alle boekhandels van deze aarde te koop. Waarom draagt zoiets de titel *Ulysses*? Omdat Joyce verkoos het zo te noemen, en met reden. Een parallellisme tussen de gebeurtenissen en de figuren in de *Odysses* en die in *Ulysses* is bewust nagestreefd; de verschillende episodën droegen Homerische

opschriften, zoals Lotuseaters, Oxen of the Sun, Hades en Circe, en hoewel later door Joyce geschrapt, worden deze nog alom gehanteerd. De identificatie van Bloom met Odysseus, Stephen met Telemachus, Molly met Penelope is evident; de verblinde Ierse nationalist als Cycloop is meesterlijk; het bordeel als het eiland van Circe is een traditioneel gegeven. Andere parallellen zijn minder duidelijk of zelfs vergezocht, post facto interpretaties van Joyce zelf of in een laat stadium, op de valreep soms, toegevoegd en geen organisch bestanddeel van het werk. Joyce hield van geconstrueerde literatuur en schaaftde eindeloos aan zijn boeken; soms is het zó geconstrueerd, dat Joyce er zelf moe van werd, getuige het citaat uit een brief van zijn hand, als titel boven dit stukje geplaatst.

Zijn de meeste Homerische parallellen dan wél een organisch bestanddeel van de tekst, zoals boven geïmpliceerd? Hier hebben we één der hete hangijzers van de Joyce-kritiek. Ezra Pound legde de nadruk op de realistische elementen in *Ulysses* en beschreef de Homerische parallel als niets dan een "scaffold"; T.S. Eliot daarentegen haalde diezelfde parallel als essentiëel naar voren, als een koppeling van heden en verleden, die van Bloomsday, 16 juni 1904, iedere dag maakt en van Bloom een Everyman. Sindsdien scheiden de geesten zich min of meer langs deze lijnen. De vraag is dus: gebruikte Joyce Homerus als een manier om zijn materiaal te ordenen en kan de lezer zonder enige kennis van Homerus toch *Ulysses* geheel begrijpen, of is de *Odyssee* onmisbaar teneinde het boek te kunnen doorgronden? Ik kies zonder aarzeling voor het laatste.

Bij deze keus kan en wil Joyce zelf ons niet behulpzaam zijn: hij adviseerde alvorens *Ulysses* te lezen eerst kennis te nemen van de *Odyssee*, hij stimuleerde ene Gilbert tot het schrijven van een boek, waarin achter elk woord van Joyce Homerus gezocht wordt, maar hij noemde *Ulysses* ook geheel en al "self-explanatory" en ontkennde zelfs (tegenover Nabokov) ook maar iets van Homerus of diens werk af te weten. Joyce hield van mystificatie. Aan de andere kant heeft hij genoeg aanwijzingen achter gelaten om aan zijn "double-dealing" te ontkomen: we gaan enkele van deze aanwijzingen na.

Op dertienjarige leeftijd moest Joyce een opstel schrijven over zijn favoriete held: hij koos Odysseus. Zijn lievelingsboek was *Adventures of Ulysses* van Charles Lamb. Hij las en bestudeerde de *odyssee* (in vertaling; zie vervolg). Zijn aantekenboeken en manuscripten tonen een grondige studie van literatuur over Homerus, de *Odyssee* en tal van post-Homerische legenden, zoals de Telegonie.

Vanwaar deze voorliefde voor de figuur van Odysseus? Joyce beschouwde Odysseus als het voorbeeld van 'a complete as well as a good man', pacifist, vader, zwerver, kunstenaar, echtgenoot, minnaar, etc., Joyces alter ego (hij was nooit erg bescheiden). Alles vond Joyce terug in zijn favoriete held; de literatuur bood hem een heldhaftige Odysseus, een sluwe Odysseus, een tragische Odysseus, zelfs een komische Odysseus Mahaffy had, enkele decennia voor *Ulysses* als eerste gewezen op de post-Homerische traditie van Odysseus als komische figuur). En zo vond hij ook een trouwe én ontrouwe Penelope, een semitische *odyssee* (theorie van V. Bérard; Bloom is Joods!), een symbolische/allegorische interpretatie van de *Odyssee*. Kortom, hij vond alles. Ook Dublin 1904. Vervolgens toog Joyce aan het werk en produceerde iets ongekennds.

Joyce was een groot vernieuwer, maar stond desalnietemin in twee literaire yradities, de realistische en symbolistische. Een waarlijk groot vernieuwer staat m.i. overigens eerder wel dan niet in een traditie; creatie ex nihilo is niemand gegeven, ook Joyce niet. Realistisch is zijn evocatie van die 16de juni 1904; Bloomsday is te ruiken, te horen te voelen. Met de symbolistische kant van de zaak, de Homerische parallel, komt vervolgens het ware begrip van waar het Joyce om gaat. De parallel heeft twee kanten: de parodie op het archetype, dwz. we zien de *Odyssee* sub specie temporis nostri (en zo kan lezing van Joyce voor de classicus diens visie op Homerus verbreden) en we zien Dublin, Bloomsday sub specie aeternitatis. De Griekse helden worden tot hun menselijke proporties teruggebracht, zij het niet op negatieve wijze, de tragische Dubliners worden ons getoond in al hun heldendom, zij het op zeer subtiele wijze. Resulteert: zelfkennis.

Zonder kennis van Homerus is het archetypische nog wel te zien, hoewel moeilijker, het parodistisch element gaat dan echter geheel verloren. En dat terwijl de humor bij Joyce zo belangrijk is! Als humoristisch schrijver staat Joyce in een Ierse tradi-

tie (later meer daarover), een traditie, die hij onderkende. Critici, die de Homerische parallel als niet essentieel terzijde stellen, missen m.i. de helft en daarmee het geheel. Ze hebben Joyce gemaakt tot een 'writer's writer' en belemmeren het zicht op zijn werk door een alle fantasie tartende hoeveelheid exegete. Joyce verzuchtte: 'If only someone would say the book was so damn' funny'. Die 'someone' zou heel goed een classicus kunnen zijn.

F.G.Naerebout

VOLGENDE KEER DEEL TWEE: THERE IS NOTHING LIKE THE CLASSICS
BEFORE BREAKFAST.

PROFICIAT

Kandidaatsexamens (sinds ons juni-nummer):

	jaar van aankomst:
11/6: M.J. Mennema	1978
M. Goudszwaard	1979
K.A. Enenkel	1979
27/8 M.Heijmans	1979
10/9 R.A. van Bavel	1979
B.A.M. van der Ham	1979
G. van Klarenbosch	1978
T.J. Luyendijk	1978
Th. Paap	1979
H. Putker	1978
H. van der Tooren	1978
F. van Zitteren	1979